

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ В ГЛЮТОНІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Постановка проблеми. Різними аспектами гендерного аналізу мовних знаків в різних типах дискурсу займалися А. М. Архангельська, Є. Бартмінський, О. В. Бєлова, Н. Б. Годзь, О. В. Квас, О. Кісь, Е. Рош, Л. О. Ставицька, Т. М. Сукаленко та ін. «Гендерні стереотипи є складовою частиною нашого соціолінгвістичного життя, й можуть розглядатися не просто в ролі можливих фактів про використання мови, а й у ролі компонентів гендерної ідеології. Наша мовна поведінка переплітається з ідеологією, а стереотипи не лише перекручують мову, а й перебільшують з певною метою»¹. При цьому слід урахувати, що, маючи змінний параметр під час спілкування, гендер маніфестується в мовленні як «фактор неоднакового вияву інтенсивності, аж до повного зникнення в низці комунікативних ситуацій»².

Мета нашої розвідки – розглянути реалізацію гендерних стереотипів у глютонічному (від лат. *gluttio* – ковтати, споживати) дискурсі – зв'язних текстах харчової тематики в контексті численних супровідних фонових чинників: онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо.

Виклад основного матеріалу. Гендерні стереотипи якнайтісніше пов'язані, наприклад, з особливостями організації харчування в сім'ї та статево-рольовою диференціацією. Остання тісно корелює з характером сімейного укладу, передусім у гендерному аспекті. За типологією укладів сімейного життя, запропонованою німецькою дослідницею Б. Пфау-Еффінгер, виокремлюється шість гендерних західноєвропейських моделей культури, що включають як традиційні, так і нові, більш прогресивні моделі³. Дослідження вітчизняних етнографів свідчать про те, що в українській селянській сім'ї традиційно домінувала гендерна модель

---

¹Eckert P. *Language and Gender* / P. Eckert, S. McConnell-Ginet. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – P. 85.

²Кирилина А. Исследование гендера в лингвистических научных дисциплинах / А. Кирилина // *Общество и гендер*. – Рязань, 2003. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gender-cent.ryazan.ru/kirilina.htm> (15.05.2013).

³Пфау-Эффингер Б. Опыт кросс-национального анализа гендерного уклада // *Социологические исследования* / Б. Пфау-Эффингер. – 2000. – №11. – С. 24-35.

сімейної економіки, якій властивий жорсткий гендерний розподіл праці в межах домашньої господарства.

Мовні стереотипи відбивають практично всі тенденції реалізації гендеру. За визначенням Є. Бартмінського, «стереотип – це уявлення про предмет, сформоване в межах певного колективного досвіду і визначене тим, що цей предмет репрезентує, який він має вигляд, як діє, як сприймається людиною тощо, одночасно уявлення, втілене в мові, доступне завдяки мові й таке, що належить колективному знанню про світ»⁴. Ця гендерно-стереотипна категоризація має 2 рівні вияву: макро- і макрорівень. Гендерні стереотипи макрорівня – ментальний продукт тривалого культурно-історичного розвитку людства загалом і конкретної етнічної спільноти зокрема, що має полістадіальний характер, містить часові нашарування та елементи різних епох, тобто носить глобальний характер. Мікрорівень складається зі стереотипів повсякденної свідомості, які зазнають щоденного впливу різноманітних чинників, трансформуючись під їхньою дією, вбираючи нові елементи та змінюючи сенс, семантику або значущість інших. Усе це зумовлює синкретичний, мозаїчний, неоднорідний характер стереотипів.

Однак гендерні стереотипи можуть містити не лише позитивний досвід, відповідаючи дійсності, а й хибні уявлення. Як зазначив П.Н. Шихирєв, «стереотип – знання стандартне, в чому, напевне, полягає його головна особливість. При цьому неважливо, істинне воно чи хибне, оскільки в стереотипі головне – не сама істинність, а переконаність у ній, а особливістю переконаності є її стійкість, міцність»⁵. Пронизуючи практично всі ланки життєдіяльності етносу, стереотипи фемінності/маскулінності є стійким комплексом уявлень, що включають ідеальні образи чоловіка та жінки; уявлення про притаманні кожній статі риси вдачі; сфери, способи, стиль самореалізації чоловіка та жінки; особливості процесів соціалізації хлопчиків та дівчаток; поведінкові моделі; гендерну стратифікацію⁶.

Дискурсивні практики реалізують гендерні відмінності сприйняття дійсності, зокрема в мовних знаках глутонії. Наприклад: «Їсти ситну й густу їжу – привілей чоловіка. Вхідження хлопчика в доросле життя відзначається правом на додаткову порцію й відповідно при визначенні «гарної» їжі

---

⁴Бартминський Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике: пер. с польського / Е. Бартминський. – М.: Индрик, 2005. – С. 68.

⁵Шихирєв П.Н. Современная социальная психология в США. – М.: Наука, 1979. – С. 116.

⁶Кісь О. Етнічні гендерні стереотипи та джерела їх конструювання / О.Кісь // Український жіночий рух: здобутки і проблеми. – 2002. – Вип. 1. – С. 27-28.

домінує чоловічий стандарт, акцент робиться на важких, жирних стравах, парадигмою яких є свинина, жирна й солоня, і міцних напоях. Їжа функціональна як реальна матерія, як живильна субстанція, що зміцнює тіло. Стиль їжі теж обумовлений уявленням про мужнє тіло. Риба й фрукти відкидаються не тільки через свою непоживність, а ще й тому, що обережність, пов'язана з необхідністю виймати кістки, не дозволяє їсти з повним ротом; така їжа не може енергійно пережовуватися й повинна затримуватися в передній частині рота, ближче до губ. Така манера їсти – так само як і подібна манера говорити – маркована як жіноча й не сполучається із задоволенням, прийнятим в аспекті мужності»⁷.

Академік А. Гродзинський у книзі про лікарські трави відверто дає пораду не захоплюватися личком і станом дівчини, а придивитися, як вона варить юшку й чи сипле до неї кріп. "Уміння готувати традиційно дуже цінується в українській дружині. Особливо сакрального значення набуло вміння солити огірки. Пересічний українець навряд чи продегустує коштовний коньяк чи вино, але чи покладено у соління листя хрону – визначить неодмінно. А коли за столом гості похвалять, – мовляв, які чудові огірки солить дружина, – то господар неодмінно скривиться й скаже, що матінка солить значно краще, а вже покійна бабуся... Кулінарні якості майбутньої дружини здавна цінуються значно більше, ніж еротичні"⁸.

Гендерні опозиції має й процеси в *приготуванні м'яса*. Існують жорсткі (чоловічі) способи приготування і м'які (жіночі). До жіночих належить приготування паровим способом і варіння. Ці способи лише трохи стимулюють смакові якості м'яса. Чоловічі способи: гриль, смаження і запікання в духовці. Приготоване в такий спосіб м'ясо має більш сильний і гострий смак. Біле м'ясо (риба і птиця) традиційно вважається жіночим і неагресивним продуктом, а червоне (яловичина, баранина) – чоловічим і агресивним, основним харчуванням героїв і воїнів⁹. Органолептив "алкогольний" у бінарній опозиції чоловічий / жіночий належить переважно до її першого складника. Однак українська культура й традиції все ж передбачають споживання жінкою під час свят невеликої кількості *жіночих* алкогольних напоїв: низькоградусних, з приємним солодкуватим або кислуватим смаком і привабливим кольором на відміну від високоградусних

---

⁷ М'яка Є. Кухня як чинник української національної культури / Є. М'яка // Березіль. – 1997. – № 9. – С. 143.

⁸ Там само. – с. 146.

⁹ Ганье С. Энергетика еды. Наши самые интимные отношения / С. Ганье. – М.: Гаятри, 2005. – 320 с.

і здебільшого прозорих чоловічих. За таких умов, наприклад, *шампанське, вина, лікери, наливки* визначаються як напої жіночі, а *спирт, самогон, горілка, ром, коньяк, віскі, бренді* – як чоловічі.

Висновки. Розглянутий матеріал дає можливість зробити висновок про те, гендерні стереотипи, реалізуючись у різних підходах до осмислення дійсності й транслуючись у мовному континуумі, зокрема глютонічному дискурсі, відіграють значну роль у соціальному житті індивіда.